

МАЛЬТІЙСЬКИЙ ОРДЕН ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

ORDER OF MALTA AS A SUBJECT OF INTERNATIONAL LAW

Кохан Г.Л., к.ю.н.,
доцент кафедри міжнародного права
Університет митної справи та фінансів

Стрижак І.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Університет митної справи та фінансів

В умовах активного розвитку міжнародного співробітництва актуальним є питання визнання певних учасників міжнародних відносин суб'єктами міжнародного права. Зазначена проблема стосується різних суб'єктів міжнародних відносин, зокрема й Суверенного військового ордену госпітальєрів святого Іоанна Єрусалимського Родосу і Мальти, який за статтею 3 власної Конституційної хартії, є суб'єктом міжнародного права та здійснює суверенні функції. У зв'язку із цим у статті проаналізовано участь Суверенного військового ордену госпітальєрів святого Іоанна Єрусалимського Родосу і Мальти в міжнародних відносинах із державами й іншими суб'єктами міжнародного права, обґрунтовано його міжнародно-правовий статус. Наведено приклади визнання правосуб'єктності Суверенного військового ордену госпітальєрів святого Іоанна Єрусалимського Родосу і Мальти Святим престолом, Італією та іншими державами, а також приклади його співробітництва з міжнародними міжурядовими та міжнародними неурядовими організаціями. Наголошується на тому, що на міжнародній політичній арені Суверенний військовий орден госпітальєрів святого Іоанна Єрусалимського Родосу і Мальти дотримується принципів нейтралітету, неупередженості та позаполітичності. Завдяки такому підходу Орден може виступати посередником, коли якась держава потребує втручання третьої сторони для врегулювання спорів. У висновках зазначається, що Суверенний військовий орден госпітальєрів святого Іоанна Єрусалимського Родосу і Мальти як суб'єкт міжнародного права відповідає всім критеріям міжнародної правосуб'єктності, а саме: на основі норм міжнародного права він визнається суверенною міжнародно-правовою особою, може мати права й обов'язки, здатний самостійно здійснювати на практиці юридично значущі дії, може брати участь у міжнародних відносинах двостороннього та багатостороннього характеру, а також бути договірною стороною міжнародних угод.

Ключові слова: суб'єкти міжнародного права, міжнародні відносини, держави, міжнародні організації, Суверенний військовий орден госпітальєрів святого Іоанна Єрусалимського Родосу і Мальти, Мальтійський орден.

In terms of active development of international cooperation is more urgent question of recognition of certain participants in international relations subjects of international law. The above problem concerns the different actors of international relations, including the Sovereign Military Hospitaller Order of St. John of Jerusalem of Rhodes and of Malta, which according to the article 3 of its own Constitutional Charter, is subject to international law and realizes sovereign functions.

In this regard, the article analyzes the Order of Malta participated in international relations with the states and other subjects of international law and grounded its international legal status. The examples of recognition of the legal personality of the Order of Malta of the Holy See are given by Italy and other states, and, also, examples of its cooperation with international intergovernmental and international non-governmental organizations. It is emphasized that on the international political arena the Order of Malta adhere to the principles of neutrality, impartiality and non-politicalism. Thanks to this approach, the Order can mediate when a state needs intervention of the third party to resolve disputes.

In conclusion states that the Order of Malta as a subject of international law meets all the criteria of international legal personality, namely on the basis of international law, he recognized sovereign international legal person can have rights and obligations, able to independently carry on practice legally significant actions can take part in international relations bilateral and multilateral, as well as being a contracting party to international agreements.

Key words: subjects of international law, international relations, states, international organizations, Sovereign Military Hospitaller Order of St. John of Jerusalem of Rhodes and of Malta, Order of Malta.

В умовах активного розвитку міжнародного співробітництва все більшої актуальності набувають питання визнання певних учасників міжнародних відносин суб'єктами міжнародного права. Водночас представникам науки міжнародного права так і не вдалося досягти згоди щодо багатьох проблем теорії міжнародної правосуб'єктності, що часто призводить на практиці до звуження суб'єктної сфери дії міжнародного права та невизнання окремих учасників міжнародних відносин суб'єктами міжнародного права. Одним із таких специфічних учасників міжнародних відносин є Суверенний військовий орден госпітальєрів святого Іоанна Єрусалимського Родосу і Мальти (далі – Мальтійський орден, Орден госпітальєрів, Орден), міжнародна правосуб'єктність якого, як і самостійність у міжнародних відносинах, неоднозначно сприймається багатьма представниками міжнародно-правової доктрини.

Серед закордонних і вітчизняних авторів, які присвятили свої праці проблематиці міжнародної правосуб'єктності, варто назвати таких, як: Д. Бедерман, М. Буромєнський, В. Буткевич, М. Вераллі, В. Денисов, Дж. Крауфорд, І. Лукашук, П. Маланчук, Г. Морозов, Р. Мюллерсон, Т. Нешатаєва, О. Мережко, О. Тарасов, Л. Тимченко, Р. Хігінсс, С. Черниченко, Е. Шибасєва й ін.

Дослідження різних аспектів участі Мальтійського ордену в міжнародних відносинах висвітлено в наукових працях таких учених, як: О. Андрєєв, О. Білаш, Ед. Джеймс, В. Захаров, С. Едінгтон, Н. Кокс, Ф. Крассав-Цилінгірі, П. де Мішель І. Настенко, В. Отрош, Дж. Райлі-Сміт, К. Сінклер, Дж. Теутенберг, О. Фарран, Т. Шалдунова, Ю. Яшнеєв та ін.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, показав, що порівняно з дослідженням правовідносин, що виникають під час формування нових держав, реалізації народами (націями) права на самовизначення та появи нових міжнародних організацій, проблематиці визнання за Мальтійським орденем як учасником міжнародно-правових відносин статусу суб'єкта міжнародного права тривалий час майже не приділялась увага.

Окремі представники науки міжнародного права взагалі не визнають міжнародної правосуб'єктності Мальтійського ордену. Так, В. Теліпко й А. Овчаренко зауважують, що «суверенітет і міжнародна правосуб'єктність Мальтійського ордену є правовою фікцією» [1, с. 87]. У підручнику «Міжнародне право. Основи теорії», за редакцією В. Буткевича, про Мальтійський орден згадується в минулому часі: «Так, свого часу суб'єктом міжнародного права визнавався орден Іоаннітів (Мальтійський рицарський орден)» [2, с. 299, 324].

Немає єдності серед науковців і щодо приналежності Мальтійського ордену до одного з видів суб'єктів міжнародного права. Зокрема, О. Задорожній відносить Мальтійський орден до квазідержав [3, с. 30]. О. Білаш уважає його державоподібним утворенням [4, с. 336]. Іноді його визнають суверенною державою (наприклад, Сан-Маріно визнав Орден суверенною державою в договорі про дружбу 1935 р.) або міжнародною організацією [5, с. 31–32].

З огляду на вищезазначене метою пропонованої статті є характеристика міжнародної правосуб'єктності Мальтійського ордену як суб'єкта міжнародного права.

Сьогодні міжнародно-правовою доктриною не вироблено єдиного переліку ознак, достатніх для безумовного визнання певного учасника міжнародних відносин суб'єктом міжнародного права. Тому характеристика юридичної природи різних видів суб'єктів міжнародного права може будуватись на основі як загальних, так і специфічних ознак.

Так, проф. В. Буткевич виділяє такі загальні стандарти, яким повинні відповідати суб'єкти міжнародного права: а) здатність реалізовувати права й обов'язки на основі норм міжнародного права; б) здатність бути стороною у відносинах, урегульованих нормами міжнародного права, які створені головним чином завдяки міжнародним угодам; в) здатність створювати (виробляти) норми міжнародного права; г) здатність мати самостійний міжнародно-правовий статус [2, с. 302–303].

О. Тарасов уважає, що суб'єктом міжнародного права може бути соціальний актор, який має якість міжнародно-правової особистості, що виступає у формі міжнародно-правової особи, має міжнародно-правовий статус і є стороною міжнародних правовідносин [6, с. 177].

Відповідає певним критеріям міжнародної правосуб'єктності, достатнім для визнання статусу суб'єкта міжнародного права, і Мальтійський орден.

Його заснування в Єрусалимі приблизно в 1048 р. пов'язують із діяльністю чернечої громади в галузі надання допомоги бідним і хворим паломникам будь-якої раси і віросповідання.

Припускається, що основи міжнародного суверенітету Мальтійського ордену закладено 15 лютого 1113 р., коли Папа Римський Паскаль II своєю Буллою надав представникам Єрусалимського ордену святого Іоанна право вільного обрання власного керівництва, без втручання світської або церковної влад. Отримана від голови католицької церкви незалежність сприяла збільшенню кола членів Ордену, його визнанню іншими суб'єктами міжнародного права того часу, розширенню сфери його діяльності тощо.

У міжнародних відносинах за представниками Ордену визнавалися право на володіння та розпорядження власністю, право на привілеї в торгівлі, право призначати послів, а після ухвалення Орденем рішення здійснювати військовий захист паломників і основних доріг Єрусалимського королівства і право формувати і застосовувати власні військові сили [7].

Військова справа без особливих проблем додалась до основних видів діяльності Ордену госпітальєрів, він швидко став потужною військово-чернечою організацією, набув військово-ієрархічної структури та долучався до участі в багатьох Хрестових походах. Проте після падіння цитаделі святого Іоанна Акрського та втрати Святої Землі в 1291 р. Орден переміщує своє розташування на острів Кіпр, а в 1310 р. знову змінює місце перебування свого правління, перемістивши його на острів Родос. Протягом наступних двох століть острів Родос перебуває під контролем лицарів Ордену, але після тривалої його облоги військом султана Сулеймана також був залишений у 1523 р.

До 1530 р. лицарі Ордену перебували на території Італії, але, отримавши від Карла V з дозволу папи Клімента VII Мальту та прилеглі острови, перемістились на їхню

територію. Правління Ордену госпітальєрів на Мальті тривало 268 років, до його захоплення в 1798 р. військами Наполеона Бонапарта. Після залишення Мальти й островів Середземномор'я Орден знову втратив власну суверенну територію, тому, до остаточного переїзду у 1834 р. до Рима, був змушений тимчасово перебувати в Мессіні, Катанії та Феррарі [7].

Згодом Італія визнала Мальтійський орден як рівноправного партнера в міжнародних відносинах, як суверенне утворення й окремого суб'єкта міжнародного права, з яким вона підтримує дипломатичні зносини.

Важко встановити точну дату початку процесу визнання Італією Мальтійського ордену, але після доповіді графа Кібаріо в 1868 р., уповноваженого італійським урядом дослідити питання правового статусу Мальтійського ордену в Італії, який констатував: «Відповідно до європейського міжнародного права, Орден ніколи не припиняв бути суверенним», державна рада Італії засвідчила у своєму висновку від 10 листопада 1869 р., що Мальтійський орден є суверенним інститутом, тому укази Великого магістра Ордену не потребують екзекватури короля Італії. Суверенність Мальтійського ордену підтверджується також у Конвенції італійського військового міністерства й Ордену від 20 лютого 1884 р., у законодавчих декретах італійського уряду від 7 жовтня 1923 р., 28 листопада 1929 р. та 4 квітня 1938 р., а також внутрішньодержавною судовою практикою. Наприклад, вироком трибуналу Рима від 3 листопада 1954 р. визнається, що «Мальтійський лицарський орден є правовим суб'єктом міжнародного права», який «зберігає свою незалежність також щодо Святого престолу» і має «право на визнання свого суверенного становища іншими державами подібно до Італійської держави», а у вироку від 27 квітня 1957 р. зазначено: «Мальтійський орден, безсумнівно, є суверенною корпорацією, суб'єктом міжнародного права», унаслідок чого навіть службовий договір, укладений Орденем, має суспільно-правовий характер. Поряд з італійськими судами міжнародно-правовий статус Ордену визнав 12 травня 1943 р. і Верховний суд Угорщини.

Остаточо відносини між Італійською Республікою та Мальтійським орденем були визначені дипломатичними нотами, якими сторони обмінялися 11 січня 1960 р. Італійська нота підтверджує всі привілеї, даровані Мальтійському ордену як Королівством, так і Республікою Італія, починаючи з 1861 р., що підтверджують статус Ордену як суб'єкта міжнародного права, екстериторіальність його резиденції в Римі (віа Кондотті та віа Авентін) та правове становище Великого магістра як глави держави з усіма відповідними привілеями [8, с. 244].

Святий престол визнав суверенність Мальтійського ордену в міжнародних відносинах на основі рішення спеціально скликаного трибуналу з п'яти кардиналів від 24 січня 1953 р., вказавши на наявність у нього прав, якими в міжнародному праві володіють держави. В іншому рішенні, від 19 лютого 1953 р., трибунал пояснив, що суверенітет Ордену є «функціональним», бо він походить із міжнародної діяльності, а не із права володіння певною територією [5, с. 39–40].

Крім Італії, Мальтійський орден підтримує дипломатичні зносини також ще зі 108 державами. Так, у 1998 р. Мальтійський орден на підставі двосторонньої угоди отримав від уряду Мальти в користування строком на 99 років фортецю Сент Анджело, розташовану в м. Біргу. У 2007 р. на офіційному рівні між Україною та Суверенним військовим орденем госпітальєрів святого Іоанна Єрусалимського, Родосу і Мальти був укладений Протокол про встановлення офіційних відносин. Офіційним представництвом Ордену в Україні є Посольство Мальтійського ордену в Україні та Мальтійська служба допомоги [4, с. 338].

Орден бере активну участь у роботі багатьох міжнародних організацій. Місії Мальтійського ордену представляють його інтереси при ЮНЕСКО, Всесвітній організації охорони здоров'я, Всесвітній продовольчій організації, Міжнародному агентству з атомної енергії, Міжнародному комітету Червоного Хреста, Міжнародній федерації Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Верховному комісарі Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, Міжнародному банку розвитку, Раді Європи, Африканському союзу та інших поважних міжнародних установах.

На міжнародній політичній арені Мальтійський орден дотримується принципів нейтралітету, неупередженості та позапартійності. Завдяки такому підходу Орден може виступати посередником, коли якась держава потребує втручання третьої сторони для врегулювання спорів [9].

Орден складається із 12 Пріоратів, 48 національних асоціацій рицарів на п'яти континентах, 133 дипломатичних представництв, 1 всесвітнього агентства з надання допомоги і 33 національних корпусів добровольців, а також багатьох лікарень, медичних центрів і спеціалізованих фондів. Офіційними мовами Мальтійського ордену є латинська й італійська мови [10].

Суверенний Мальтійський орден діє на основі Конституційної хартії, у ст. 3 якої закріплено: «Орден є суб'єктом міжнародного права та здійснює суверенні функції» [11, с. 11].

Орден має приблизно 13 500 громадян, які вважаються такими на основі принципу «jus officii», тобто через обіймання відповідної посади в Ордені. До них належать переважно орденське керівництво та дипломати Мальтійського ордену, які водночас є (або були) громадянами певної держави, громадянство в якій вони отримали під час народження на підставі принципів «jus soli» або «jus sanguinis». Отже, усі вони є особами з подвійним громадянством (якщо тільки вони не відмовилися від громадянства світської держави), однак негативних наслідків такої правовий статус не має, оскільки фактичний і правовий зв'язок вони, будучи здебільшого особами літнього віку, мають лише з Мальтійським орденем [12, с. 323–324].

Мальтійський орден має власну систему права та систему влади, яка поділяється на три гілки (законодавчу, виконавчу та судову) і очолюється Великим магістром,

національний гімн, територію, випускає марки, карбує монети (ескудо, тарі, грани).

Гаслом Мальтійського ордену вже понад тисячу років є «Зберігати віру, допомагати бідним». Це найголовніша ідея, яку Мальтійський орден реалізує через добровільну роботу, що виконується Дамами і Лицарями з надання гуманітарної, медичної та соціальної допомоги. У зв'язку із цим Мальтійський орден інколи визначають ще як офіційне релігійне формування з міжнародно визнаними благодійними функціями [13, с. 39].

Суверенний Мальтійський орден через Мальтійські служби допомоги поставляє сотні тонн гуманітарної допомоги до різних країн світу і поширює її за допомогою добровольців безпосередньо серед нужденних.

Отже, Мальтійський орден відповідає всім вказаним вище критеріям міжнародної правосуб'єктності, а саме: на основі норм міжнародного права він визнається суверенно міжнародно-правовою особою, може мати права й обов'язки, здатний самостійно здійснювати на практиці юридично значущі дії, може брати участь у міжнародних відносинах двостороннього та багатостороннього характеру, а також бути договірною стороною міжнародних угод.

Безумовно, обсяг міжнародної правосуб'єктності Мальтійського ордену як державоподібного утворення суттєво відрізняється від правосуб'єктності інших суб'єктів міжнародного права, але загалом він відповідає загальним критеріям, достатнім для визнання за ним статусу суб'єкта міжнародного права. Вказує на цю особливість і відомий представник науки міжнародного права О. Тарасов, який підкреслює, що у випадку з Мальтійським орденем відсутня суверенна держава як соціальний актор. Тому мова може йти лише про суверенну міжнародно-правову особу як персонативну правову форму, соціальним носієм якої і виступає Мальтійський орден. Імовірно, з усіх наявних сьогодні суверенних міжнародно-правових осіб Мальтійський орден має найменший міжнародно-правовий статус [6, с. 233].

Тому думки окремих представників науки міжнародного права щодо невизнання Мальтійського ордену суб'єктом міжнародного права, на наш погляд, варто вважати недостатньо обґрунтованими і такими, що потребують уточнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теліпко В., Овчаренко А. Міжнародне публічне право : навчальний посібник / за заг. ред. В. Теліпко. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
2. Буткевич В., Мицик В., Задорожній О. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / за ред. В. Буткевича. Київ : Либідь, 2002. 608 с.
3. Задорожній О. Генеза міжнародної правосуб'єктності України : монографія. Київ : К.І.С., 2014. 687 с.
4. Білаш О. Святий престол та Мальтійський орден як суб'єкти міжнародного права: особливості правосуб'єктності державоподібних утворень. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 336–339.
5. Cox N. The Acquisition of Sovereignty by Quasi-States : The case of the Order of Malta. *Mountbatten Journal of Legal Studies, Forthcoming*. 2002. № 6 (1 and 2). P. 26–47.
6. Тарасов О. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії : монографія. Харків : Право, 2014. 512 с.
7. 1048 To the Present Day. URL: <http://www.orderofmalta.int/history/1048-to-the-present/> (дата звернення: 17.11.2019).
8. Андреев А., Захаров В., Настенко И. История Мальтийского ордена. XI–XX вв. : монографія. Москва : SPSL ; Русская панорама, 1999. 464 с.
9. Diplomatic Activities. URL: <https://www.orderofmalta.int/diplomatic-activities/> (дата звернення: 17.11.2019).
10. Mission. URL: <http://www.orderofmalta.int/sovereign-order-of-malta/mission/> (дата звернення: 17.11.2019).
11. Constitutional Charter and Code of the Sovereign Military Order of St. John of Jerusalem, of Rhodes and of Malta. Rome: Stampa Grafica Gentile. 1998. 151 p.
12. Отрош В. Поняття громадянства в міжнародному праві та особливості його набуття і втрати у державах і Мальтійському ордені. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 321–324.
13. Переполькін С., Сироїд Т., Філяніна Л. Міжнародне право : словник-довідник / за заг. ред. Т. Сироїд. Харків : Юрайт, 2014. 408 с.